

6. Azibaeva B.U. *Kazahski dastannyi epos*. – Almaty: Ğylym, 1998. – 250 s.- kniga
7. *Qazaq halyq әdebieti. Dastandar. Köp tomdyq (QazSSR Ğylym akad. M.O.Äuezov atyndaғы Әdebiет және öner in-ty.)* – Almaty: Jazuşy, 1990. – 304 b. – kitap
8. «Qissa-i Janknamalar-i Risale-i Şah-i Mardan». – *Äl-Farabi kitapphanasy. Sirek kitaplar qorynda saqtauly: Ş.261., arab әrpinde*. – qoljazba
9. Kairanbaeva N. Şağatai tilinde «Qissa-i Janknamalar-i Risale-i Şah-i Mardan» qoljazbasynyñ sipattamasy. «Ortalyq azia elderiniñ arab әlemimen til, tarih және мәdeniet salalaryndaғы bailanysy» atty halyqaralyq ğylymi-praktikalyq konferensiasy. Almaty, 2019. – maqala.
10. Saluk R. G. Hz. Ali Cenknâmeleri ve Bir metin: “Esed ile Şah-i Merdan Cengi” Türk Kültürü ve Hacı Bektaşiveli Araştırmaları dergisi Bahar. 2018/Sayı 85. S. 71-85. – maqala
11. Çetin İ. Tursun Fakih (Hayati-Edebo Şahsiyeti-Mesnevoleri), Ankara: İLESAM Yayınları, 2002. – kitap
12. Aykaç O. “Hz. Ali –İfrit Cenginin Yeni Bir Nüshası” Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi /sayı 15, 2017. – maqala
13. Öztürk A. Bilinmeyen bir Hz. Ali Cenknâmesi. Iv. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 ekim 2018 ankara) bildiriler kitabı. 309-331 sayfa. – maqala
14. Atalan M. Türk Kültüründe Hz. Ali Cenknâmeleri. Mezhep Araştırmaları, I/2 (Güz 2008), ss. 7-27. – maqala
15. İlhan N. Oğuz Türkçesi Metinlerinden Salsal-Nâme'nin Paris Nüshası. Turkish Studies - Language and Literature. Volume 14 Issue 4, 2019. ss. 1907-1924 – maqala

МРНТИ 17.82.10

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7804.53>

Кемелбаева А. Ж.¹

¹ҚР Ұлттық музейі,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан

ТҰМАР. СҰҚ КӨЗДЕН ҚОРҒАНУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘДЕБИЕТТЕГІ КӨРІНІСІ

Аңдатпа

Елбасы Н.Ә.Назарбаев 12 сәуір 2017 жылы «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында ұлт жадының тұғырнамасы және жаңа тұрпатты жаңғырудың ең басты шарты ретінде ұлттық кодты сақтай білу туралы нақты айтты: «Егер жаңғыру елдің ұлттық-рухани тамырынан нәр алмаса, ол адасуға бастайды».

Есте жоқ көне замандардан бері жер бетін мекендеген әр тайпа, әр ұлыс, әр халықтың өзіне тән ырым-тыйымдары және тұтас әулетті қорғап сақтайды деп сенетін киелі заттары болды. Рухани дүниенің қасиетін адамдар ертеден білген.

Тұмар тағу көне – түркілік дәстүр. Тіл-көз, сұқ көзден қорғайтын қасиеті бар тұмар және адам баласына теріс әсері тиетін энергетикалық қара күштердің әсерін бейнелейтін жыр шумақтары қазақ әдебиетінде мол кездеседі. Мақала осы тақырыпты тереңінен қозғайды. Ақындар киелі бейнелер арқылы туған жеріне, отанына, сүйген жарына махаббатын бейнелеп, киелі заттардың тылсым қасиетін дәріптейді.

Түйін сөздер: тұмар, бойтұмар, тіл-көз, сұқ көзден қорғану, киелі заттар, халық, сағыныш, поэзия

Kemelbayeva A. ¹

¹ National Museum of the Republic of Kazakhstan,
Nur-Sultan, Kazakhstan

AMULET. PROTECTION FROM THE EVIL EYE AND ITS REFLECTION IN THE LITERATURE

Abstract

Within the framework of the state programme of the First President of the Republic of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev "Look into the future: modernization of public consciousness" the project "Spiritual Shrines of Kazakhstan" ("Sacred Geography") was created, which included a solid list of the most revered monuments of natural heritage. Within the framework of the project cultural-historical research of nationwide sacred objects is regularly conducted. In addition, it includes the studies of ethnology, religious aspects, worldviews, traditions and spiritual values of the Kazakh people.

For a long time various nations had a strong belief in the vital force of amulets and talismans which in their opinion help to achieve their personal noble goals. Many of them are used for everyday household needs. After all, the world consists not only of material goods. The hearts of people are deeply worried about spiritual values.

In Kazakh poetry sacred objects are praised greatly and clearly. They go back to the national worldview. They are recognized as protection from evil spirits and help to human happiness. Discusses the poetic motives of this topic. Poets glorified love for the Motherland or for beloved one through sacred images and believed in a protective and esoteric power hidden in them

Keywords: amulet, talisman, language-eye, protection from prying eyes, sacred objects, people, longing, poetry

Кемелбаева А. Ж. ¹

¹Национальный музей РК,
Нур-Султан, Казахстан

КУЛЬТ НОШЕНИЯ ТАЛИСМАНОВ – ДРЕВНЕТЮРКСКАЯ ТРАДИЦИЯ

Аннотация

В рамках Государственной программы по статье Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» создан проект «Духовные святыни Казахстана» («Сакральная география»), в который вошел солидный перечень особо почитаемых памятников природного наследия. В рамках проекта регулярно ведутся культурно-исторические исследования общенациональных сакральных объектов страны. Кроме того, в него входит изучение этнологии, религиозных аспектов, мировоззренческих взглядов, традиций, духовных ценностей казахского народа.

Издавна у различных народов существует крепкая вера в жизнеутверждающую силу амулетов и талисманов, способствующих, по их мнению, достижению личных благородных целей. Многие из них используются для повседневных бытовых нужд. Мир ведь состоит не только из материальных ценностей. Еще глубже сердца людей волнуют духовные ценности.

В казахской поэзии глубоко и ясно воспеваются сакральные предметы. Они восходят к народному мировоззрению. Признаются защищающими от нечистой силы и помогающими людскому счастью.

В статье рассматриваются поэтические мотивы данной тематики. Поэты через сакральные образы воспевали любовь к Отчизне, возлюбленной и верили в скрытую в них защитную и эзотерическую силу.

Ключевые слова: амулеты, талисманы, слез, порча, защита от дурного глаза, сакральные предметы, поэзия, томление, тоска, народ

Кіріспе. Жер бетін мекендеген барша халықтар сияқты жанды табиғатты пір тұтып, қастерлеген, көзге көрінбейтін рухани және энергетикалық байланыс күштерін түйсік-санасы арқылы терең қабылдаған қазақ халқының дәстүрлі дүниетанымында тұмар және қорғаныш қабілеті бар киелі заттар ерекше орын алады.

Өйткені қазақ дүниетанымында көк аспан, қара жер, жер-су, аң-құс, адам баласы, бәрінің де қасиет, киесі бар. Қазақтың ұлттық санасында, салт-дәстүрінде елдік әдет-ғұрыппен қоса тіл-көздің уытынан қорғайтын тұмар туралы сарын көп. Оған поэзия дәлел.

Әдістеме. Хамит Ерғалиевтың ұлттық дәстүрді ұлықтап жазған қос жолы [1, 29 б.]: «Не жетсін келін түскенге, / Төбеннен жауып бауырсақ?!...».

Ұлықбек Есдәулеттің «Түркістан» атты өлеңінде [2, 48 б.] қазақтың байырғы кие, құт деген ұғымы көрініс тапқан: «Қасиетті Тайқазан қайта келген соң, / Қазағымның құты да қайта оралғандай». Эрмитажға экспонат болып кеткен елдік киелі реликвия Тайқазанның елімізге қайта оралуы ырымшыл ақындардың жүрегін шаттыққа бөлеп, рухани қайта жаңғырудың лебін сезіндіргені анық.

Бауыржан Жақыптың «Тайқазан» атты өлеңінде [3, 134-135 б.]: «Бұл қазан – басқаларға арман қазан, / Шүпілдеп нұры Алланың толған қазан. / Жазылып Құран сөзі ернеуіне, / Қағбасы Түркістанның болған қазан. / Кеңдік пен қонақжайлық үлгісіндей / Қазақтың қасиеті қонған қазан. / ...Тайқазан Түркістанға алынған соң, / Басына бақыт қонды қазағымның».

Абзал Бөкеннің «Тұмар» атты өлеңінде [4, 52 б.] ақын өткен мен бүгіннің ажырамас байланысын, Тәуелсіздік бағын жырлайды: «Бас білгізіп жер тарпыған тарпаңға, / Жасы тұрмақ, / Шығады екен қарты аңға... / Қалай оның Елтаңбасы болмайды, / Түлігіне дейін салса ен-таңба?! / Бүгін енді өлген туым тірілді, / Өнұраным жалғап алды ғұмырды. / Босағада қалып келген Елтаңбам / Баяғыша төріме кеп ілінді. / Сөнбегені рас болса санада от, / Ақиқатын айтайықшы пана боп: / Тұмарың ғой бабалардан қалған бұл, / Олай болса, жайдақтатпа, – жаңа, – деп. / ...Белгімізді көтерейік биікке / Көне жұрттан көктеп шыққан, жас елім».

Нәтежелер. Тұмар тағу салты ежелгі түркілерде туған жерді қастерлеуден, отаншылдық сезімнен туса, келе-келе оның тіл-көзден сақтану қасиетін аңғарған. Ақан Құлагерін жоқтап ән [5, 46 б.] шығарған: «Құлагер, құлыныңнан керім едің, / Нағашым сұрағанда беріп едің. / Жылқымды Жыланшыққа айдағанда, / Бір сыншы көзің шыққыр көріп едің».

Лияс Жансүгіровтың эпикалық ұлы поэмасы – «Құлагер». Құлагердің мерт болуы қоғамдық өзгерістерге ұшырап, қазақ халқының аттан түскен кезеңіне күйінішті тұспал сияқтанды. Лияс ақын ең әуелі Құлагерді өлтірген сұмдық қызғаныш, күншілдіктің қызыл көзі екенін, қас тұлпарды сыртқы пішінінен жазбай таныған соң секем алған дұшпандық, дәлірегі, тіл-көздің ажалды сұғы екенін жазады. Лияс Ақан серінің «Құлагер» жырын келтіргенде дәл осы тұсын сәл өзгертіп [6, 203 б.] береді: «Құлагер, құлыныңнан керім едің./ Нағашым сұрағанда беріп едің. / Аттарды Ерейменнен айдағанда, / Оқты көз, у құйылғыр, көріп едің». Кульминацияға таянғанда қас жүйрікке сұқтану молая [6, 150-151 б.] берді. ««Дегенге «Көкшетаудан Құла келді», / Көруге ынтызар боп ел жүгірді. / «Біреудің тіл мен көзі тимесін», деп / Дұға оқып, Ақан жерге түкірінді. / ...Жылқының қырағысы, шежіресі / Күреңбай көзін сүзіп тұрып қалды. / Күреңбай көзі тұнып көп қадалды, / Айналып алды-артына көзін салды. / Естуге Күреңбайдың баулау сөзін / Тарқамай көптің тобы тұрып қалды». Даладағы қу бастан жылқының жүйріктігін таныған Күреңбай сыншы Ақан серіге байлау сөзін [6, 170, 171 б.] айтты: « –Аласың астың алдын, Ақан серім! / ...Отты екен жануардың екі көзі! / Перінің пырағы ма мұның өзі?». Мұның бәрін Құлагердің жеңдеті Батыраш тыңдап, қарауытып [6, 172 б.] тұрады. «...Аттырып Ақан атын оқты көзге / Тұрғанын білсін қайдан ажал құрғыр. / Не қылсын Ақан оған қарасын ба? / Жау, мейлі, жүре берер жар астында. / Тұмарын Құлагердің шешіп алып, / Сипап тұр аясы мен жаясын да». Сағынайдың асында бәйгеге шапқан Құлагер асқан жауыздықтың құрбаны болып, елсізде жығылып, өліп жатқанда Ақан сері тұлпарының басын құшақтап, оны адам сияқты асқақтандырып, образын өлмес әнге айналдырып жіберді. [6, 207 б.]. Лияс Жансүгіровтың өзінен бұрын өмір сүрген Ақан серінің зарын жан-жүрегімен езіле жоқтауы расында қазақтықтың киесін қорғау болатын. «Құлагер, қуанышпен қосып едім, / Алдыңнан үмітпенен шошып едім; / Жиылып Арғын, Найман қарағанда, / Тіл мен көз тиер ме деп, шошып едім...».

Талқылау.Тұмар, қорғаныш заттарының пайда болуының түп негізінде зиянды әсерлерден, энергетикалық вампиризмнен, сиқыр арқылы жасалатын қастықтан, ең бастысы тіл-көз, сұқтан қатты шошыну психологиясы жатыр. Әрі бұл құбылыс адамзатпен бірге жасасып келеді. Өйткені адам аласы іште. Абай: «Құйрығы шаян, беті адам, / Байқамай сенде құрбыға!» [7, 127 б.] дейді. Фариза Оңғарсынованың төрт шумақ өлеңі [8, 102 б.] осы құбылысты тап басып айтатын болса керек: «Құпия ғой, құпия адам деген! / Таныс емес жайттар жоқ маған деп ем, / болғандай ем бәрін де көріп, біліп, / әлі күнге мен қалай аман келем?». Көздің құдіреті, жалпы көзқарас туралы Фариза ақын ақиқатты былай [8, 32 б.] толғайды: «Жақсы көру! / Не деген керемет ең! /Қарағаны біреудің жебеге тең! / Бейқам бара жатқан боп, ал ішімнен / кімдер қалай қарайды – елеп өтем./ Өмір сүру үшін де біреулердің / сені жақсы көруі керек екен». Дұшпандық жек көруден шығады. Фариза ақын жырында азаттық соғыс тұспалын «Қабанбай батыр» атты өлеңінде [8, 218 б.] көз арқылы өрнектейді: «Батысым мерлеп Арқамды / алакөзімен тұр атып – / тастауға дайын сұлатып!». Өмірде ақыннан өткен сезімтал жан жоқ. Бұл Қадыр Мырза Әлінің жырында [9, 45 б.] айқын берілген: «Ту сыртымнан қадалған оқты көзді /Жер түбінен сезеді жауырыным».

Тұмар – махаббат символы. Есенқұл Жақыпбектің «Жаным-ау, менің жағама таққан тұмарсың» дейтін әні бұған айғақ. Қасым Аманжоловтың «Орамал» атты романында [10, 100 б.] қан майданға аттанып бара жатқан жауынгерге сүйген жары сыйлаған бойтұмар бейнеленген: «Айнымасқа сертгескем, / Айғағым – бұл орамал. / Орамалға тілесең, / Жүрегімді орап ал. / Кіршіксіз ақ орамал, / Көз жасыммен жуғанмын. / Жаным – сендік, қабыл ал, / Бір сен үшін туғанмын». Сағи Жиенбаевтың ғажап лирикаға толы «Моншақ» атты өлеңі бар. Ақын құпиялап бойжеткен қыздың адалдығын сақтайтын бойтұмары ретінде моншақты ерекше поэтикалық бейнелілікпен суреттейді. Моншақтың үзілгені аллегориялық сипатқа ие. Төлеген Айбергеновтың өлеңінде [11, 77 б.] жарты ғасыр бұрын қазақ жастарының арасында қыз сүйіспеншілігін айғақтар бойтұмар кестелі орамал болғанын айғақтай түседі: « Орамал сыйлап Оралда қалдың, / қара бұрымды қыз болып, / Сағынып кеткем сонда мен».Жүмекен Нәжімеденовте [12, 105 б.] бұл тақырыпты терең ашатын жыр жолдары мол кездеседі. Мысалы, қазіргі заманда киімге әшекей, сурет ретінде салынатын кесте, ою-өрнек о баста қорғаныш қасиеті үшін кестеленгенін кәрі тарих айтады. «Ақ саусақ билейді, билейді / көдімгі ақ мата үстінде. / Көк жіпті сұр ине сүйрейді, / көк ала кестелер түсті де – / Кестелер кенеттен тіріліп, / ну орман өсті де жетілді».

«Ұлттық киімдегі кесте-ою ежелгі қорғаныш болып табылады. Бастапқыда кестеленген өрнектің әрбір элементі нақты мағынасы болатын, мұның көпшілігінің мән-мағынасы қазірде әншейін жоғалып кеткен, әрі біз тек кестеден халық шығармашылығы мен сұлулықты ғана көреміз», [13, 336 б.] – деп славян халықтары киім үлгісіндегі кесте туралы мәлімет жазылған.

Мағжан Жұмабаев «Орамал» [14, 30 б.] атты өлеңде кестенің тылсым күшін құпиялап бергенге ұқсайды: «Қасірет батты жаныма, / Уға толды жас жүрек./ Орамалды жарыма / Бітірем қашан кестелеп...».

Қазақ халқының ұлттық дәстүрінде берік қалыптасқан бата беру салты сөздің ұлы қасиетін терең білгендіктен туған сәуегейлік құбылыс. Баталы құл арымас. Жүмекен ақын сөздің киесін [12, 105 б.] айрықша дәріптейді. «Шіркін сөз-ай, құдіретті ең сен неткен! /Мықтысың сен болаттан, / Осалсың сен шөлмектен. / Сөздің қасиетін сол / Сөз еткен тек мен деп пе ең!».

Бойтұмар рөлін кейде мейман сыйлаған ұлттық киім де атқара береді. Мысалы, Олжас Сүлейменовтың «Ришад, қыр қазағының баласы» атты өлеңінде [15, 67 б.] Американың Небраска штатында кездескен этникалық қазақ баласына тақия сыйлағаны суреттелген. «Мен сыйлаған тақияны / төсіне / басып тұрып, / Қарады-ау бір тесіле. / Үнсіз-түнсіз кетті әкесі бұрылып, / Туған жері түсті ме екен есіне. / Тапты деп бір туысқанын баласы / Қуанып жүр, / маз болып жүр анасы. / Әкесі – адай, / Шешесі – әсем француз, / Ришадты испандық деп қаласың».

Адам үшін ең маңызды дене мүшесінің бірі де бірегейі көз. Көздің қасиеті туралы жиі айтылуы шындық. Оның оң және теріс қасиеті тең. Жұбан Молдағалиевтің «Әттең-ай!» атты өлеңінде [16, 108 б.]: «Өткірге көзін теңесем, /

Қапысыз тиер оқтай бір. / Көмірдей қара демес ем, / Дер едім қара шоқтай бір». Көз бен сөздің құдіретін, энергиясын Жүмекен ақын терең сезініп, керемет жанды образ [12, 130 б.] жасайды: «Бұл жерге келдім ақыл-есті мықтай, / Қадалсын қаңғыған көз – өстім ұқпай. / Отырам қызыл күннің отын ұрттап, / Қанталап қайтатұғын кешкі бұлттай».

Адам көз тойымсыз, ашкөз деген теңеу содан шыққан. Адамның көзі тек топыраққа тояры туралы шығыс әпсанасын Абай «Ескендір» поэмасында жазды. Жүмекен ақын бұл туралы ой өрнегін өзінше беруі [12, 137 б.] тамаша: «Теңіз болса сұлулық, / Болса-дағы қаншама мол, қанша көп, / Сұлулыққа құмартқан көз-оймақпен / Өлдеқашан құйып алып таусар ек». Мұхтар Шахановтың өлеңі [17, 42 б.] осы ойды байыта түспей ме: «Көздер барда қадалатын тамсана / Шын сұлулық қалмақ емес назарсыз». Тұманбай Молдағалиев сүйген қызының бір тал шашын тұмар санайды: [18, 179 б.]: «Бір тал шашың қымбат маған, / Үзіп соны берші, жаным». Мұратбек Оспанов қыздың шашына жыр арнап, [19, 129 б.] сұлулыққа сұқтану ең әуелі шаштан басталарын меззейді: «Төгілген тоқ балтырға шашың қандай, / Толқыны қара Ертістің тасынғандай. / Сусылдап қос иықтан құлап ақты, / Сұқ көзден қыпша белді жасырғандай». Тегінен, түп-түқияндық негізі күшті кейінгі жас ақындар да ұлттық дүниетаным арқауында тұрған ұғымдарды жырға қосуы қуанышты. Ұларбек Дәлейұлының «Қанымдағы қасқыр иісі» атты өлеңінде [20, 46 б.]: «Бұл дала мәңгілік тұрағым. / Бір сүйем жер үшін у жұтқан / Рух жырыңмен, / Ұлымның бесігін аластап тұрамын. / О, менің қасиеттім, пырағым!». Ұларбек «Мұңлық» атты өлеңінде [20, 30 б.] көз сұғы-ғаламдануға наразы: «Жолымда қорқау жүрсе де, / Көз сұғын қадап қолымда қалған / Соңғы күлшеге. / Білегіне мұң қондырып бізге де / Жетті көктемдер, / Естері ауысқан, ей, ақпан! / Алдынан кесіп өтпендер! / Қанатымен қаққылап оятты / келіп ұйқыман, / Қапияда бір адасып Алтайда / қалған кептерлер!...».

Жас ақын Мирас Асан «Шер-хан» атты өлеңінде [21, 29 б.] қазаққа тән аруақ культіндегі шынайы елдік идеяны растайды: «Батыр сонда да / моласы- мен-ақ, / Жаудан Жер қорғап жататыны бар!». Бұл идея ұмытылмас, елдіктің алтын қазығы сияқты. Жас ақын Қуаныш Медеубаев Мұстафа Шоқай рухына арнаған өлеңде [22, 73 б.] туған жер, атамекеннің топырағы туралы философиялық дүниетанымды айқындай түседі: «Өзіңді аңсап, түнімен жыр ақтара, / Көзден жасым ағады бұлақтана... / Менде бары – бір уыс топырақ пен / Сен деп соғар бір уыс жүрек қана... /...Өлер болсам, өзіммен елден келген / Бір уыс топырақпен жерлесін тек...».

Кейінгі заманда жоқшылықты сылтау қылып, зираттардан металл, құлпытас ұрлау сұмдықтары кездескені шындық. Аруақ культі қазақ дүниетанымының темірқазығы сияқты, бұл шынында Жаратқан Құдайға серік қосу емес, өлгендердің рухына адалдық, бес күндік жалғанды мойындау, өлі мен тірінің арасындағы сыйластық, дәлірегі, ата-бабаларын қастер тұтудан туған елдік асыл қасиет. Төлеген Жанғалиев «Өлі мен өтірік» атты өлеңде [23, 65 б.] бабалар дәстүрін надандықпен бұзған азған ұрпаққа налиды: «Бұл сұмдықты бұрын-соңды кім көрді, / Тірілер-ау, қайда қойдың тіл-көзді? / Аруақты қорладық-ау, қорладық, / Жер астында жебеп жатқан біздерді». Қазақтың санасында туған жер киелі, әркім өзінің туған топырағын қасиетті санайды. Мұратбек Оспанов «Алматының азан-қазан базарында...» атты өлеңінде [19, 19 б.] құмалақшы кемпірдің айтқаны дәстүрлі ұғым:

«Киелі бір топырақтан келіпсің ғой қарағым, / Дөп ойланып құмалаққа аударады назарын».

Қорытынды. Елдікті сақтайтын қасиет ұлттың өз уызына жарып, киелі ұғымдарын ұрпақтан ұрпаққа жеткізе беру ұстанымы екеніне кәрі тарих куә. Ақын-жазушылар өз халқының қорықшылары ретінде мұны қайталаудан танбайды. Мұратбек Оспановтың «Ғаламдану» атты [19, 79 б.] атты өлеңінде ұлттық рухқа мәңгі адалдық тасқа басқан таңбадай тұр: «Тұрмыс-салтың, дәстүрің – санаңнан бір шықпасын, / Түбі көрер бұл құқай біз сияқты ұлтқа сын. / Өзегінді талдырып өз еліңді ойлай біл, / Ұстап тұрып қолыңа өркениет тұтқасын».

Әлемдегі әр түрлі дәуірлер мен мәдениеттерде есте жоқ ескі уақыттағы пұтқа табыну кезеңінен бергі тұмар, киелі қорғаныш заттары ұғымы аса ауқымды. Оның бәрін қамту мүмкін де, міндет те емес. Мысалы, «Көнеде тибеттік Бон мәдениетінде бойтұмарлар өлген ұстаздарының сүйектерінен жасалған. Онда, әлбетте, күш бар, әрі қандай күш десеңізші», [24, 492 б.] (Аударған автор). Фашизм қарызға алған свастика – ежелден бүкіл әлемнің үздіксіз шыр айнала беретін отғы символы. Тіпті, адам денесіне салынған бейнелеу өнері – татуировканы құпия қорғаныш, тұмар ретінде пайдалану мысалдары мол кездеседі. Адамзат қиялы шексіз. Алайда халық ғасырлар бойы иемденген асыл дәстүрлер тозбайды, себебі онда киелі ұғымдар мен игілік істері қабысқан.

«Қазақстанның заманауи мәдениетіндегі қасиетті кеңістік: дәстүр мен жаңашылдық» бағдарламасының жобасы.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 *Ерғалиев Х. Өлеңдер. – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 29 б.*
- 2 *Есдәулет Е. Киіз кітап. – Астана: Елорда. 2000. - 48 б.*
- 3 *Жақып Б. Уақыт ұршығы. – Алматы. Жазушы. 2004. - 134-135 б.*
- 4 *Бөкен А. Тәж. – Астана. Foliant, 2016. - 52 б.*
- 5 *Қорамсаұлы А. Шығармалары. – Алматы. 1963. - 46 б.*
- 6 *Жансүгіров І. Өлеңдер. – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 203, 150, 151, 170, 171, 172, 207 б.*
- 7 *Абай. Жастықтың оты жалындап. – Алматы: Жазушы, 2002. - 1 том. 127 б.*
- 8 *Оңғарсынова Ф. Өлеңдер. Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 102, 32, 218 б.*
- 9 *Мырза Әлі Қ. Өлеңдер. – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 45 б.*
- 10 *Аманжолов Қ. Өлеңдер. – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 100 б.*
- 11 *Айбергенов Қ. Өлеңдер. – Алматы: Ан Арыс, 2010. - 77 б.*
- 12 *Нәжімеденов Ж. Өлеңдер. – Нұр-Сұлтан: «Foliant, 2019. - 105, 94, 130, 137 б.*

- 13 *Ваши талисман. Автор-составитель Афанасьева О.* – Санкт-Петербург: Григон, 2006. - стр 336.
- 14 *Жұмбабаев М. Өлеңдер.* – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 30 б.
- 15 *Сүлейменов О. Өлеңдер. Орыс тілінен аударған Қадыр Мырза Әлі.* – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 67 б.
- 16 *Молдағалиев Ж. Өлеңдер.* – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 108 б.
- 17 *Шаханов М. Өлеңдер.* – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 42 б.
- 18 *Молдағалиев Т. Өлеңдер.* – Нұр-Сұлтан: Foliant, 2019. - 179 б.
- 19 *Оспанов М. Сандықтас.* - Алматы: Жанар, 1997. - 129, 19 б.; «Жырүйік», – Семей: Ғалам-Шар, 2005. - 79 б.
- 20 *Дәлейұлы Ұ. Қанымдағы қасқыр иісі.* – Алматы: Жалын, 2010. - 46, 30 б.
- 21 *Асан М. Сүйесің, жүрек, сүйесің.* – Астана. 2018 ж. - 29 б.
- 22 *Медеубаев Қ. Қара жәшік.* – Астана: Foliant, 2013. - 73 б.
- 23 *Жанғалиев Т. Ойлы адамда қызық жоқ.* – Семей: Ғалам-Шар, 2005. - 65 б.
- 24 *Руны и амулеты. Магическая символика современного мира.* – Москва: АСТ, 2018. - стр 492.

References:

1. *Ergaliev H. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 29 b.
2. *Esdäulet E. Kiiz kitap.* – Astana: Elorda. 2000. - 48 b. 3
3. *Jaқыp B. Uaqyt ürsyғy.* – Almaty. Jazyqy. 2004. - 134-135 b. 4
4. *Böken A. Täj.* – Astana. Foliant, 2016. - 52 b.
5. *Qoramsaılıy A. Şyғarmalary.* – Almaty. 1963. - 46 b.
6. *Jansügirov I. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 203, 150, 151, 170, 171, 172, 207 b.
7. *Abai. Jastyqtıñ oty jalыndap.* – Almaty: Jazyqy, 2002. - 1 tom. 127 b.
8. *Oñğarsynova F. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 102, 32, 218 b.
9. *Myrza Äli Q. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 45 b.
10. *Amanjolov Q. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 100 b.
11. *Aibergenov Q. Öleñder.* – Almaty: An Arys, 2010. - 77 b.
12. *Näjmedenov J. Öleñder.* – Nür-Sülтан: «Foliant, 2019. - 105, 94, 130, 137 b.
13. *Vaş talisman. Avtor-sostavitel Afanaseva O.* – Sankt-Peterburg: Grigon, 2006. - str 336.
14. *Jūmbaev M. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 30 b.
15. *Süleimenov O. Öleñder. Orys tilinen audarğan Qadyr Myrza Äli.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 67 b.
16. *Moldağaliev J. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 108 b.
17. *Şahanov M. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 42 b.
18. *Moldağaliev T. Öleñder.* – Nür-Sülтан: Foliant, 2019. - 179 b. 19 *Ospanov M. Sandyqtas.* - Almaty: Janar, 1997. - 129 b.;
19. «*Jyrüiyq*», – Semei: Ğalam-Şar, 2005. - 79 b.
20. *Däleiiuly Ū. Qanymdaғы qasqyr iisi.* – Almaty: Jalyn, 2010. - 46, 30 b.
21. *Asan M. Süiesiñ, jürek, süiesiñ.* – Astana. 2018 j. - 29 b.
22. *Medeubaev Q. Qara jäşik.* – Astana: Foliant, 2013. - 73 b.
23. *Janğaliev T. Oily adamda qyzyq joq.* – Semei: Ğalam-Şar, 2005. - 65 b.
24. *Runy i amulety. Magicheskaja simbolika sovremennogo mira.* – Moskva: AST, 2018. - str 492.

МРНТИ 14.07.07

<https://doi.org/10.51889/2020-4.1728-7804.54>

Ломова Е.А.,¹ Маймакова А. Д.,² Хавайдарова М.М.³

^{1,2,3} Казахский национальный университет имени Абая,
Алматы, Казахстан

ФРАНЦУЗСКАЯ МЕНТАЛЬНОСТЬ В РУССКОЙ ЛИТЕРАТУРНОЙ ТРАДИЦИИ

Аннотация

Франция в пушкинскую эпоху занимала исключительное место в культурной и духовной атмосфере русской жизни. Французский язык входил в менталитет русского дворянства, являющегося в тот исторический период хранителем интеллектуальной культуры нации, так что возник некий единый язык культуры.

Позднейшие русские авторы связывали образ Франции, воссозданный в их сознании, с выдающимися деятелями Просвещения и всеобщей культурной традицией этой страны. Но это не освобождало их от критического взгляда на облик французской действительности.